

2. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Поточна редакція від 30.09.2016. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>

3. Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини [Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97] ст. 8 Дата підписання: 04.11.1950 р. Дата набрання чинності для України: 11.09.1997 р. Поточна редакція від 02.10.2013 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/go/995_004

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України. м. Київ. Справа № 1-31/2011 20 жовтня 2011 року № 12-рп/2011. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-11>

5. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>

6. Кримінальний процесуальний кодекс. Із змінами, внесеними згідно із Законами від 05.07.2012 р. ст. 261–264, поточна редакція 07.12.2017 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>

Арнаутов Богдан Сергійович,
студент юридичного факультету
Науковий керівник – к.ю.н., доцент **Наливайко О.І.**
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ

На сьогоднішній день йде багато дискусій, пов'язаних із зловживанням правом, хоча вже існує велика кількість монографій, статей, різного виду досліджень. Люди не можуть прийти до остаточного консенсусу з вирішення цього питання і тому ця тема залишається актуальною, бо проблеми цього характеру стають більш складними, а способи зловживання правом більш різноманітними.

Вчені, які досліджували це питання: М. Агарков, К. Анненкова, М. Бару, Т. Бондар, О. фон Гірке, В. Грибанов, В. Доманжо, Л. Жоссеран, С. Зайцев, Н. Кузнецова, В. Кулаков, Д. Міхурка, І. Новицький, М. Планіоль, Ж. Ріпер, Р. Салейль, І. Унгера, Л. Феррон, О. Фонова та інші.

Питання зловживання правом розглядалися ще першими римськими юристами. Незважаючи на те, що римське право не оперувало терміном «зловживання правом» і цей термін не був закріплений безпосередньо в його нормах, слід визнати, що своїм виникненням досліджувана правова категорія зобов'язана перш за все римському праву. Причому вже тоді можна було помітити досить велику різноманітність прикладів зловживання.

Як зазначають дослідники римського права, спочатку діяв принцип «*qui jure suo utitur, nemini facit iniuriam*» (з лат. «хто здійснює право, той не утискає прав інших»). Але існували випадки, коли здійснення особою належного їй права супроводжувалось умисним заподіянням шкоди правам та інтересам інших осіб, тоді з'являється поняття «зловживання правом» [4, с. 30].

У другій половині ХІХ ст. вчені, які досліджували проблему зловживан-

ня, почали надавати особливого значення розумінню соціальної обстановки, за якої приймаються юридичні норми, а також виникають, змінюються та припиняються правовідносини. Було піддано аналізу розбіжність між індивідуальною метою уповноваженої особи та соціальною, що її прагне досягти законодавець. За таких умов зловживання правом стало проблемою і для теорії права, і для галузевих юридичних наук, і для судової практики.

Отже, зловживання правом – це заподіяння зла за допомогою права. При цьому важливо визначити, що дати нормативне визначення поняття «зло» неможливо. Під заподіянням «зла» розуміється заподіяння шкоди – будь-яких негативних наслідків, що стали прямим або побічним результатом реалізації суб'єктивного права [1, с. 24].

На сьогоднішній день триває дискусія стосовно дефініції «зловживання правом».

У науковців існує декілька підходів до визначення зловживання правом, основними з яких є такі:

1) заперечення самого поняття «зловживання правом», оскільки правомочність здійснювати право на заподіяння шкоди іншим особам не входить до змісту суб'єктивного права, а тому здійснення права не може бути протиправним (М. Агарков, М. Малєїн тощо);

2) визнання необхідності законодавчого закріплення та доктринального обґрунтування «зловживання правом» (М. Покровський, В. Грибанов, М. Бару, М. Стефанчук) [1, с. 24].

Прибічниками першого підходу сама можливість та доцільність існування такої категорії, як зловживання правом, неодноразово критикувалася у науковій літературі, наприклад, у праці М. Агаркова [5, с. 427] тощо.

Так, на думку М. Агаркова, здійснення права не може бути протиправним, так як «ті дії, які називаються зловживанням правом, насправді здійснені за межами права» [5, с. 427].

Якщо розглядати це питання з точки зору М. Агаркова, то якщо особа вийшла за межі свого суб'єктивного права, то її дії будуть протиправними, з цього виходить висновок, що особа у своїх суб'єктивних правах завжди його реалізує, а не порушує його. З цієї позиції термін можна назвати безглуздим і суперечливим.

Цього самого підходу дотримується М. Самойлова, стверджуючи, що протиправного здійснення права бути не може, і той, хто припускає таку можливість, допускає очевидну логічну суперечливість..., суперечливість поняття зловживання правом є не вигаданою, оскільки не може бути «незаконного права» [1, с. 24].

Виходячи з теоретичних міркувань наведених авторів, ми бачимо, що дати точну дефініцію за цими теоріями неможливо, бо при використанні власних суб'єктивних прав, не можна заподіяти шкоди правам та інтересам особи, не порушивши їх.

Натомість, за переконанням М. Рубашенко, аргумент, який критикує теорію «зловживання правом», у зв'язку з наявною внутрішньою алогічністю термінів позбавлений змісту [1, с. 25].

Прибічники другого підходу, наприклад, М. Бару, вважають, що термін «зловживання правом» має право на існування й означає такі відносини, що існують у дійсності, де уповноважений суб'єкт допускає недозволене використання свого права, але при цьому зовні завжди спирається на своє суб'єктивне право. Заперечуючи проти цього, С. Братусь зазначає, що така позиція суперечить природі форми змісту права, що може призвести до порушення законності, до безпідставного розширення суддівського розсуду, що в такому протиставленні взагалі немає необхідності, оскільки відступ у використанні права від його соціального призначення – це відступ від закону з усіма наслідками. Тому він вважає, що здійснення права, яке суперечить його соціальному призначенню, не слід кваліфікувати як зловживання правом.

Натомість Л. Шишлов стверджує, що феномен зловживання правом насправді існує, оскільки у правовій дійсності існують ситуації, коли особа здійснює своє суб'єктивне право, формально не порушуючи юридичних заборон, але завдає шкоди суспільним або особистим інтересам іншої особи. З одного боку, ці дії ще не підпадають під поняття правопорушення, оскільки, з формальної точки зору, не порушено жодної правової норми, а з іншого – завдають шкоди інтересам суспільства або держави, а отже, вже не можуть кваліфікуватися як правомірна поведінка. Зловживання правом, за визначенням автора, – це особливий вид правової поведінки, яка полягає у використанні громадянами своїх прав у недозволеній спосіб, що суперечить призначенню права, внаслідок чого завдаються збитки (шкода) окремій особі, суспільству або державі [1, с. 25–26].

М. Стефанчук вважає, що зловживання суб'єктивним правом – це врегульована нормами права поведінка уповноваженої особи, спрямована на здійснення свого суб'єктивного права, якою було завдано шкоди іншим особам і при цьому належним чином не задоволено власних потреб [2, с. 1].

На сьогодні досі не вирішено як саме розуміти питання «зловживання правом».

Звісно ж, що використання терміна «зловживання» буде виправдано тільки в тому випадку, якщо воно буде використовуватися не самотійно, а в словосполученні з іншим уточнюючим терміном (наприклад, «зловживання правами опікуна», «зловживання свободою масової інформації»), тоді і сам зміст поняття зловживання конкретним правом набуде більш окреслені ознаки. Правильно зазначено в науковій літературі, що основні ознаки терміна – чітка сфера його застосування і точне співвідношення слова і відображуваного ним об'єкта дійсності.

Дійсно, якщо надати цьому поняттю більш конкретного значення, то можна дійти до одного і того самого визначення поняття «зловживання правом», але тоді потрібна буде класифікація цих зловживань.

Також можна розглянути концепції, які систематизувала В. Резнікова [1, с. 26–30]. Згідно з якими вона виносить 5 основних концепцій розуміння поняття «зловживання правом».

Отже, на сьогодні вчені юристи не пришли до остаточного розуміння поняття «зловживання правом», але вже існують групи вчених, які пришли

до консенсусу, тобто «рано чи пізно» вони прийдуть до спільної думки та виведуть остаточну дефініцію цього питання.

1. Університетські наукові записки. 2013. №1 (45). С. 23–35.
2. Юхимюк О.М. Юридичні наслідки зловживання суб'єктивним правом як виду правової поведінки. URL: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiywsS2n4zZAhXDchQKHc_3CbMQFggvMAE&url=http%3A%2F%2Fevnuir.univer.lutsk.ua%2Fbitstream%2F123456789%2F2361%2F1%2Fakt_pytan_ref%25202009.pdf&usg=AOvVaw0mJgiPkTZYx_K_FwZ5s3r-
3. Зловживання правом як загроза стабільним суспільним відносинам. URL: http://lsej.org.ua/6_2014/7.pdf
4. Агарков М.М. Проблема злоупотребления правом в советском гражданском праве. *Известия АН СССР*. 1946. № 06. С. 424–436.
5. Малиновский А.А. Злоупотребление субъективным правом (теоретико-правовое исследование).

Безбах В'ячеслав Якович,
студент Навчально-наукового інституту заочного
навчання та підвищення кваліфікації ДДУВС

Науковий керівник – Наливайко О. І.,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету ДДУВС
кандидат юридичних наук, доцент

ПОНЯТТЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ТА ЙОГО СПІВВІДНОШЕННЯ ІЗ СУМІЖНИМИ КАТЕГОРІЯМИ

Забезпечення в Україні принципу верховенства права, що є умовою інтеграції в європейський правовий простір, нерозривно пов'язане з потребою удосконалення механізмів захисту прав людини. Безперешкодний доступ до правосуддя, правової допомоги та захисту є гарантією прав людини. Тому держава має забезпечити кожному право на первинну і вторинну правову допомогу, в тому числі й на безоплатній основі.

Правова захищеність особи визначається не тільки ефективністю діяльності органів, що ведуть боротьбу зі злочинністю, забезпечують суспільну безпеку, нагляд за дотриманням законів та правосуддя, але й рівнем розвитку правового виховання, можливості отримати у необхідних випадках правові поради або допомогу [1]. Досконалість правового забезпечення надання правової допомоги пов'язана з різними факторами, серед яких термінологічна точність та визначеність понять, що використовуються в нормативно-правових актах. Цікавим з цієї точки зору є питання про законодавче закріплення терміна «правова допомога».

Різні нормативно-правові акти поряд із правовою допомогою вживають